

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **345**

G.J. van Middelkoop
Deelnemen of ontmaskeren?

MEDITATIEF **349**

O.W. Bouwsmu
Ervaring

WANDELEN MET GOD **350**

J. Luiten
Vertrouwen

HOOG GENOTEERD **352**

H. Veldman
'Dat de vrije wil in ons geen
goed kan willen'

ACHTERGRONDEN **354**

I.D. Haarsma
Apologetiek in onze cultuur

MAN, VROUW EN KERK **358**

E.A. de Boer
De vier dochters van Filippus

LIED VAN DE WEEK **362**

J. Smelik
Lied 444: Grote God, wij loven U

en verder...

Uit de kerken
Meegelezen
Persberichten

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

DEELNEMEN OF ONTMASKEREN?

Abraham Kuyper is in staat geweest om het volk des Heren, dat zich reeds met pensioen in het Koninkrijk van God waande, aan het werk te zetten in de wereld. Overal zag hij de taak om het leven te kerstenen, op te eisen voor Christus, te doordringen van de geest van het Koninkrijk. Dat schreef de Delftse hoogleraar Van Riessen eens in een opstel over de christen in de wereld. Een christen heeft een plaats op deze wereld en heeft een aardse nationaliteit. Maar vóór alles is hij burger van het hemels koninkrijk.

Dat rijk is al in de wereld gekomen, maar het is in de groei en zal pas straks helemaal doorkomen. Het is niet van deze wereld, het past er niet bij, het staat er haaks op. Christenen zijn burgers van dit andere koninkrijk en verkeren daarom in deze wereld als doortrekkende reizigers. In de verwachting straks thuis te komen in het koninkrijk zoals het nog komen zal. Intussen is hij ook burger op aarde. Hij maakt deel uit van de stad of het dorp waar hij woont en van het bedrijf waar hij werkt. Koe

doe je daar recht aan, zonder je hemels burgerschap tekort te doen? De Afscheiding was geneigd tot wereldmijding, tot een piëtistische vroomheid, die de wereld aan zichzelf overliet. Dal riep het protest op van Kuyper: de hele wereld is van Christus! Geloven doe je niet alleen in de kerk. Het moet zich ook laten gelden in allerlei situaties waarin je in de wereld verkeert. Maar daarbij werd en wordt de vraag gesteld, of aandacht daarvoor niet schadelijk is voor een echt en diep geloof.

Geloofsdanken en samenleving

Over dit spanningsveld ging het begin november op een congres in Kampen. Als we terugkijken naar de vorige eeuw, wat heeft het geloofsdanken dan voor betekenis gehad voor de samenleving en de cultuur? Voor veel overzichtschrijvers lijken het totaal gescheiden werelden. Toch is dit volgens dagvoorzitter *Harinck* niet terecht: in de modernisering van cultuur en samenleving van Nederland speelde het denken en optreden van *Abraham Kuyper* een grote rol. En niet alleen in Nederland, maar ook in Amerika en Zuid-

Afrika had het theologisch denken wel degelijk aandacht voor de samenleving. Ook voor de situaties van de eenentwintigste eeuw is het nodig dat de theologie zich bezighoudt met de samenleving, in doorlichting en duiding, in kranten en op TV. Met het oog op deze taak liet heden bracht het congres in kaart hoe het in de twintigste eeuw is gegaan, in Noord-Amerika, in Zuid-Afrika en in Nederland. Over de Nederlandse situatie spraken de hoogleraren A. van de Beek en B. Kamphuis. Voor hun bijdragen wil ik uw aandacht vragen, vandaag voor die van Van de Beek.

Liberaal aanpassing

Prof. dr A. van de Beek is Hervormd hoogleraar in de theologie. Hij werkte bijna twintig jaar als kerkelijk hoogleraar dogmatiek en bijbelse theologie in Leiden. Sinds vorig jaar is hij hoogleraar Symboliek (de belijdenissen van de vroege kerk) aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, waar hij ook directeur is van het Internationaal Gereformeerd Theologisch Instituut. In september 2001 hield hij de rede *Ontmaskering*, die sterk de aandacht trok. We komen daar straks nog op terug. Van der Beek was aanvankelijk lid van de Gereformeerde Bond, maar kiest nu voor meer ruimte.

Zijn betoog in Kampen. Een *gekerstende samenleving naar reformatorisch beginsel*, gaf een boeiend overzicht van de houding die Hervormde theologen innamen in de voorbije eeuw. Ik geef een samenvatting:

De Hervormde Kerk heeft altijd midden in de samenleving willen staan en theologie willen beoefenen midden in de cultuur. Sinds liet midden van de negentiende eeuw was de cultuur in Nederland liberaal. In de eerste helft

van de twintigste eeuw was de overheersende theologie in de Hervormde Kerk dan ook liberaal en modern. Ze paste zich aan en stond vrij kritiekloos in de wereld. Daardoor was er weinig uitdaging en we vinden dan ook weinig creatieve theologen, zegt Van de Beek.

Mensen met een kritische houding tegenover de heersende cultuur, waren grotendeels door Afscheiding en Doleantie uit de Hervormde Kerk vertrokken. In de Gereformeerde Kerken werkten grote theologen als Kuyper, Ravius Schreier en Schilder. 'Ook zij stonden midden in de cultuur en de samenleving, maar ze wisten dat christelijk geloof en cultuur in spanning stonden, wat tot grote creativiteit leidde om het geloof op verantwoorde wijze te formuleren'.

Niet de hele Hervormde kerk ging over op de liberale theologie. Er was ook een klassiek orthodoxe stroming: de confessionelen en de Gereformeerde Bond. Beide groepen leefden hij erfgoed van vroeger, de Gereformeerde Bond bij dal van Reformatic en Nadere Reformatic, de confessionelen bij Hooftiaker en Groen van Prinsterer. Creatieve theologen brachten zij in het begin van de twintigste eeuw niet voort.

Noordmans

Een heel aparte plaats werd ingenomen door U. Noordmans. Hij verzette zich tegen de wereldorde te vereenzelvigen met het rijk van God ('Christen zijn is iets anders dan hereboeren te zijn in het rijk der voorzienigheid'). De wereld van elke dag is niet zomaar te identificeren met Gods wil. De gang van de geschiedenis is niet het ontwikkelen van Gods plan. De geschiedenis laat zien dat de wereld in

KERNREDACTIE

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN

DR. E. R. DE BOER,
DRS. A. L. TH. DE BRUIJNE,
DRS. I. D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES,
J. WESTERT

MEDEWERKERS

J. J. D. BAAS, DRS. E. BRINK,
J. M. DE JONG,
DRS. C. HOKSBERGEN,
DRS. A. S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Meulenbeldlaan 159, 7602 XK Almelo,
tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie Postbus 24, 8260 AA Kampen

UITGEVER

Print Media bv, Bedum Technische Realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum.
Telefoon 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 66 30 92.620

ABONNEMENT

€ 47,- per jaar Studenten € 35,- per jaar (binnenland). € 92,50,- per jaar (buitenland)
Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende jaar te geschieden

Losse nummers € 1,20 (incl. Porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah
Tel. (0521) 515946

ADVERTENTIES

Prijs: € 0,45 per mm Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

het boze ligt en alleen door Gods handelen in Christus gered kan worden. Dat betekent bij Noordmans niet, dat er oorspronkelijk een goede schepping was, waar het kwaad later in is gekomen, kwaad dat door het kruis weer wordt verzoend. Van meet af aan staat scheppen in het leken van de val en het kruis is de paradoxale ontknoping van val en genade.

Ook vandaag staat het kruis als een tweesnijdend; waald in de wereld, oordeel en genade ineen. Daarom kan het hier ook nooit komen tot structuren en gestalten van een gekerstende samenleving. Cultuur en samenleving, maar ook de kerk staan in het perspectief van het einde. Nog eens hebben we vaste grond onder de voeten. Deze niet makkelijk te doorgronden gedachten deden Noordmans uiterst kritisch staan tegenover het liberale christendom dat in zijn kerk lieerste.

Maar hij was niet minder kritisch tegenover het kuyperiaanse georganiseerde christendom. Christelijke politieke partijen, een christelijke wetenschap en cultuur, alle christelijke georganiseerdheid van het neo-calvinisme was hem een doorn in het oog. (Ook zijn afkeer van Schilders 'Christus en cultuur' is te verklaren vanuit zijn opvatting dat al ons doen op deze wereld onder het oordeel ligt.)

Van de Beek ziet in het denken van Noordmans een onderstroom in de theologie in de Hervormde Kerk, die steeds weer opwelt en tot nieuwe voeding van creativiteit leidt. Hij typeert deze onderstroom als een reformatorische theologie die ons nooit rust geeft. In onszelf, niet in onze culturele en ook niet in onze christelijke prestaties. 'Ons enig behoud is in Christus, en die gekruisigd en als gekruisigde opgestaan.'

Vernieuwing van de samenleving

Tot zover de opvattingen in de Hervormde Kerk in de eerste helft van de twintigste eeuw. Na de tweede wereldoorlog zien we een omslag van liberaal naar wat 'midden-orthodox' heet en vooral door Karl Barth geïnspireerd wordt. De liberale theologen hadden een kritiekloze vereenzelviging van cultuur en samenleving met het christelijk geloof gekend. De middenorthodoxen gingen het om een kritische verbondenheid. Zij wilden de samenleving veranderen in christelijke zin. De boze machten moesten uit de samenleving uilgedreven worden en er moest vernieuwing komen onder het koningschap van God. Daarvoor moest de kerk zich inzetten als getuigende kerk, die vooral een apostolaire roeping had in de wereld. Theologen als Miskotte, Kramer, Visser 't Hooft, Berkhof, Van Ruler, Van der Leeuw, J.M. de Jong en Ter Schegget waren allemaal bezield door het ene visioen: een gekerstende samenleving naar reformatorisch beginsel, een samenleving van vrijheid en gerechtigheid.

De kerk is kerk voor de wereld om deze te vernieuwen, dat is de hoofdstroom van de Hervormde Kerk in deze periode. Voor deze taak in de wereld moeten Hervormden - met hun apostolaatsgedachten - en Gereformeerden - met hun besef dat geen terrein van het leven buiten het domein van Christus valt - samengaan: zo wordt Samen op Weg geboren. Samen weten deze kerken zich geroepen tot verbetering van de wereld.

Daarbij beziet Berkhof deze vernieuwing en verbetering optimistisch: in de weg van geleidelijkheid zal de wereld rechtvaardiger en socialer worden. De kracht van het evangelie zal de

wereld vernieuwen. De idealen van sociale gerechtigheid zoals die Europa gevormd hebben, moeten wereldwijd gaan gelden. Ter Schegget is echter veel minder optimistisch over de westerse cultuur. Hij is uitgesproken maatschappij-kritisch. Het gaat niet om vernieuwing en verbetering, maar om bekering. Alles zal radicaal anders moeten. Het socialisme is daartoe een heter middel dan het kapitalisme, het marxisme meer dan het liberalisme. In de jaren zeventig leidt deze maatschappijkritische benadering tot een sterke politieke betrokkenheid van de kerk, zoals je onder andere ziet in de demonstraties tegen kernwapens.

Daartegenover riepen andere Hervormde theologen (onder wie Van Niftrik) in het Getuigenis van 1971 op om klassieke thema's als vergeving der zonden en persoonlijk geloof in Christus niet te laten verdringen door politieke actie. Dit getuigenis was volgens Van de Beek teveel gericht op behoud en niet op een nieuw élan en heeft daarom niet veel invloed gehad.

Minderheidskerk in vreemdelingschap

De liberale theologie liet tot 1950 een kritiekloze vereenzelviging zien van cultuur en religie. De periode van de midden-orthodoxen (1945-1980) stelde zich veel kritischer op tegenover de samenleving, maar in de kritische verbondenheid die zij zochten, volgden zij in feite toch de cultuur. Zowel in de periode van wederopbouw en vernieuwing, als in de jaren van consolidatie en kritiek sloot de Hervormde Kerk zich aan bij de ontwikkelingen in de samenleving.

En eigenlijk blijft dat zo in de derde periode, die in 1980 begint. In deze fase tanen de grote

visioenen en kiezen de mensen ervoor er gezamenlijk het beste van te maken volgens het pol-dermodel. Heel ingrijpend is, dat de kerk nu een minderheid wordt in de samenleving, waar- door de gedachte dat de NI-K een bijzondere verantwoorde- lijkheid heeft voor land en volk wereldwijd gaat worden. De kerk raakt verstrikt in organisa- torische perikelen en heeft niet langer een hoodschap voor cul- tuur en samenleving. De theolo- gische hoogleraren gaan elk hun eigen weg: slechts enkelen pro- beren het vuur brandende te houden.

Dingemans houdt de betrokken- heid op cultuur en samenleving helemaal open, maar zoekt naar een vormgeving in kleinschalig- heid en variatie, decentralisatie en mondigheid. *De Knijff* staat kritischer tegenover de cultuur en pleit voor askese, terughou- dendheid en discipline. *De Kruijf* ziet een breuk tussen kerk en maatschappij, tussen christelijk geloof en wereld, maar meent dat er nog wel een gemeenschap- pelijk gesprek met andersden- kenden mogelijk is.

Van de Beek zelf ziet de breuk radicaler. De moderne cultuur is ten diepste atheïstisch. Christe- nen zullen zich hun vreemdeling- schap in de wereld weer bewust moeten gaan worden. Temidden van veel lijden en onderdrukking kunnen ze vandaag niet veel meer doen dan schuilen bij het kruis. Als verlorenen die de knoop van lijden en schuld niet kunnen ontwarren, kunnen zij alleen op Christus hopen. De kerk is de kerk van de vreemde- lingschap.

Met *deze* opstelling sluit Van de Beek aan bij de benadering van Noordmans en hij elementen uit de tijd toen de vroege kerk nog een minderheidskerk was en uit de vroege reformatie. En daar- mee wendt hij zich af van de samenlevings- en cultuurthcolo-

gie die het grootste deel van de twintigste eeuw het Hervormde denken beheerste.

Te negatief?

Tot zover een weergave van het betoog dat Van de Beek in Kam- pen hield. Een uiterst boeiend en verhelderend overzicht van de ontwikkelingen in de Nederlands Hervormde Kerk. Een verhaal dat tot nadenken dwingt en vraagt om eigen standpunt te bepalen. In zijn rede Ontmaske- ring zet Van de Beek zijn positie nog duidelijke- uiteen. Hij roept de kerk op de wereld te ontmas- keren. Onder de schone schijn gaat de ongerechtigheid van de wereld schuil, de onrechtvaardig- heid van het recht van de sterk- ste en de rijkste. De ideologie van de absolute menselijke vrij- heid en mondigheid leidt tot ver- regaande individualisering en respectloosheid, die eeti waar- achtig menszijn vernietigen. De christen blijft niet anders over dan zich te distantiëren en te breken met deze wereld.

In een discussie in het Centraal Weekblad stelde dr K. Bleij, dat Van de Beek te veel met de botte bijl hakt. Moeten we de hele moderne cultuur afschrijven? De Verlichting leidde tot allerlei scheefgroei, maar is er ook niet veel positiefs van te zeggen? En in een artikel in Koers opperde dr El. de Leeuw het bezwaar dat Van de Beek zo sterk blijft ste- ken in het nec tegen de huidige cultuur. Hij identificeert schep- ping en zonde; het heil en de opstanding zijn slechts toekomst- muziek, die in onze werkelijk- heid nog niet tot klinken komt. Ook in de huidige situatie is een ontmoeting van evangelie en cul- tuur mogelijk, en moeten we die volop de kans geven, zonodig door een andere vertolking, vindt De Leeuw.

En wat zullen wij ervan zeggen? Dat stellen we nog even uit. Vol-

gende week eerst het verhaal van prof. B. Kamphuis.

Drs. G.J. van Middelkoop is eindre- dacteur van dit blad

m —

uit de kerken

Gees – Beroepen: J.M. Haak, kandidaat te Zwolle

nieuw uitgekomen

Gad laat zich kennen door de A.J. van Zijlkom

Hoe kennen wij God? God laat zich kennen en wij kunnen Hem vinden. In de Bijbel lezen wij hoe op verschillende en boeien- de wijzen de Here zich werkelijk laat kennen aan mensen. In deze bijbelstudie wordt in zes hoofd- stukken geschetst hoe God zich- zelf aan ons presenteert: aan de hand van drie tekstgedeelten uit het Oude Testament en drie gedeelten uit het Nieuwe Testa- ment. Het is een prachtig onder- werp in deze tijd waarin velen spreken over 'godsverduiste- ring'.

Uitgeverij De Vuurbaak Barne- veld f 9,95 (48 blz.)

'Wat mij wedervaren is, heeft veeleer tot bevordering van hef evangelie gestrekt.' Filipp.1: 12

Paulus schrijft zijn brief in het gevang. Een uitermate beroerd uitgangspunt voor de verkondiging van het evangelie! Een gevangene kent immers zoveel vrijheidsbeperkingen.

Hij had daar zelf ook wel over nagedacht. Maar tot zijn eigen verrassing was het net andersom. Er was hem toch een open deur gegeven (vgl. Kol.4:3).

Je hoort de man niet klagen over zijn omstandigheden. Dat is bij veel mensen wel anders als ze onrechtvaardig behandeld worden. Omstandigheden kunnen een mens er echt wel toe brengen gedeprimeerd te raken. Om boordevol vragen te zijn naar de zin van wat hen treft. Daarin verschillen christenen lang niet altijd van mensen die dat niet zijn!

De apostel krijgt blijkbaar bijzondere genade van zijn

Zender. Hij is verrast dat God hem zelfs in een situatie als die waarin hij zich bevindt kan gebruiken als zijn instrument.

Je zult maar ten onrechte gevangen zitten. Zware tegenslagen te verwerken krijgen. Mensen kunnen soms werkelijk verpletterd worden door wat hen treft. Hoe overleef je dat? Hoe kun je verder met je verdriet en noem maar op? Vergeet ondertussen als je blijft niet dat de Here dergelijke moeiten ook kan en wil gebruiken om met zijn Woord van behoud verder te gaan. Ook door jou! Het is maar hoe je zelf omgaat met Hem. Het gaal er maar om of je vervuld wilt zijn van jezelf of van Hem, die je leven omsloten houdt in zijn handen.

Vergeet het niet: wat voor ons zoveel is als 'alles wordt me bij de handen afgebroken' kan God

gebruiken om anderen met het evangelie te bereiken. Jij mag laten zien en merken wat geloven in God met een mens kan doen. Wie vanuit tegenslag het van God verwacht, kan ook anderen winnen voor Christus. Verbazingwekkend!

Ds. O.W. Bouwsma is predikant van de Gereformeerde Kerk te Gouda

W wandelen met God

Een beetje vertrouwen mogen we wel hebben. Je staaf voor een moeilijke beslissing. Durf je hef aan? Se gokt op goed geluk. Een beetje vertrouwen ....

Een gevaarlijke tocht. 'f Is eigenlijk niet verantwoord. Maar je bent avontuurlijk aangelegd. En je moet wat vertrouwen hebben.

Er moet geld komen voor een project. De één wil precies weten waar hij aan toe is. Je moet toch verantwoord zijn. De ander stelt het doel wat hoger. We vertrouwen dat het wel goed komt, We vechten voor een goede zaak. Dus staat God aan onze kant. We zullen winnen.

David en Goliath

Ben voorbeeld van vertrouwen op Gad vinden we bij David, als hij het opneemt tegen Goliath. David gaat op Goliath af, in z'n centje, zonder helm. zwaard of schild. Niemand anders durft. Voor de rens Goliath zijn ze allemaal vreselijk bang. Maar waarom doet David het wel? Is hij dan niet bang? Zouden wij dat ook moeten kunnen?

We zingen met Psalm 118: Met U, Here God, durf ik de strijd te wagen. met U ga ik door water en vuur. met mijn God spring ik over een muur. Maar een muur kan ook te hoog zijn, en een vijand te sterk. Wat dan? Kunnen we er dan toch net als David op aangaan? God zal mij beschermen, de overwinning geven? Vertrouw ik dan op God? Of ben ik eigenlijk bezig God uit te dagen: nu moet God mij beschermen!

Je kan je er gemakkelijk van af maken. Was het toen niet het Oude Testament? Toen hielp God direct, vandaag werkt dat zo niet meer. Dan hoef je je ook helemaal niet aan David te meten. Zo vertrouwen op God doe je vandaag niet meer. Met mijn God door water en vuur, en over een muur, zing je niet meer.

Maar David is hier wel even een goed voorbeeld voor het hele volk. Niemand durfde zeggen: God is mijn Rots, mijn bevrijder, Hij zal mij helpen! David gaat in z'n eentje, in geloof hij alléén. Een beschamend voorbeeld voor al die anderen.

Met name ook voor de nog zittende koning Saul. Van hem was de Geest van God weggegaan. Saul doet het voortaan zonder God.

Maar David is hier net lot nieuw koning gezalfd. Hem heeft de Heilige Geest aangegrepen. En kijk dan hoe de Geest in hem

werkt! Zijn geloof is geen roekeloosheid, geen overmoed. Hier laat God zien wat een nieuw koning Hij gaat geven. David wordt hier door God geleid, gesterkt door zijn Geest.

Inderdaad, zo kun je het niet altijd doen. 'God beschermt mij wel', kan ook misplaatst zijn. God vertelt niet zomaar wat er gaat gebeuren. Ingevingen kunnen ook inbeeldingen zijn. De wens de vader van de gedachte. Maar hier bij David zien we God werken. Hij helpt de nieuwe kandidaat-koning.

David gaat naar de beek. Hij zoekt de goede stenen uit. Gladde stenen die feilloos snijden door de lucht. Eén stopt hij er in z'n slinger. Een smalle stronk van stof of soepel leer, dubbelgevouwen, op de vouw wat breder, met een holte. Daar legt hij de steen. Dan slingert hij hem rond. En op het goede moment laat hij één kant van de slinger ins. De steen vliegt door de lucht en treft Goliath op z'n voorhoofd, precies onder z'n helm. De steen verdwijnt in z'n hoofd. De reus wankelt. David staat al naast hem. En met z'n eigen zwaard hakt hij Goliath het hoofd af: Een verachtelijke dood voor de zwaar bewapende man: gedood te worden met z'n eigen zwaard.

En dan zingt de schrijver: David overwon de Filistijn met een slinger en een steen. Een zwaard had hij niet nodig. Hij kwam met z'n blote handen en doodde Goliath met z'n eigen zwaard.

David overwon. Maar in hem en dool hem werkt hier de Here God. Hij werkt Davids geloof, **zn** precisie met de slinger en dat de steen doel treft. Hij laat zien wat het geloof in *Hem* waard is.

Vandaag

En wij vandaag dan? Hoever kunnen wij gaan in vertrouwen op God? Kunnen wij ook gevaaren trntseren? Zoals David een overmacht tegemoet gaan **en** dan zeggen: Ik strijd voor een goede zaak en dus geeft God geeft mij de overwinning? Hebben wij ook genoeg aan een stok, een slinger en een steen?

Dan is er inderdaad w3 verschil tussen het Oude Testament toen en het Nieuwe Testament vandaag. Gods hulp was toen meer tastbaar. God reageerde directer op het doen en laten van mensen. Dan liet Hij vijanden komen of bevrijdde weer van ze. Hij gaf goede oogsten en slechte. Zijn hulp was toen direct merkbaar. Vandaag ligt het accent inccr in de toekomst. *Straks*, in zijn Koninkrijk, zal alles weer goed zijn. En *nu* moeten we bij nog heel wat ellende geduld hebben.

Maar ook, toen en nu, Gods hulp komt niet zomaar uit de lucht vallen. Had David geen enkele aanwijzing dat hij het wel tegen Goliath kon opnemen? Compleet onverantwoord, maar God helpt mij wel?

David, hoe jong hij ook nog was, hij was getraind en had ervaring. Hij had voor meer hete vuren gestaan. Leeuw en beer had hij verslagen. De slinger was hij gewend om te gebruiken. Weglopende schapen kregen er een seintje mee dat ze terug moesten komen. roofdieren werden ermee weggejaagd. David weet hoe hij Goliath kan treffen! Hij is es behendig in en kundig. Ook daarin was hij door *God*

gevormd. Zijn kundigheid dankt hij aan de Heilige Geest. Niet minder erkent hij ook nu Gods leiding. De *Heer* heeft mij gered van leeuw en beer. *Hij* zal mij nu ook redden, zegt hij. Maar het is geen vertrouwen zonder ervaring. Davids durf is geen roekeloosheid. *Hij* weet wat hij doet als hij met Goliath de strijd aanbindt!

En zo is het ook met ons vandaag. Sta je voor een inccilijke beslissing? Is het project **te** hoog gegrepen? Een beetje vertrouwen? Zal God ons laten winnen? Maar God geeft ons ook mogelijkheden en verstand, ook ervaring in wat we al dan niet kunnen. Net als David moeten ook wij daarmee rekening houden. Overwegen wat kan en wat niet kan, wat reëel is en irreëel. Ook daarin **ben** je door God gevormd. Vertrouwen hebben is nog niet hetzelfde als: hoeveel **durf** ik aan?

Niet minder, ook vandaag: echt helpen kan God ons alleen. Wie zal her terrorisme de wereld uitbannen? God maakt er een einde aan in zijn Koninkrijk. Wij maken nog ziekte mee en dood. Wanneer houdt het op? God geeft het in het nieuwe leven straks. Zijn we dan armer dan vroeger in het Oude Testament? Maar

vandaag is juist Gods Koninkrijk dichterbij gekomen dan ooit! Jezus Christus is de beloofde grote koning van dat Koninkrijk. Dankzij Hem: Gods Koninkrijk *komt* en spoedig!

En als het *dan* gaat om *durven*: durf je **vertrouwen**? Vertrouwen in God: Hij regeert? Vertrouwen: zijn Koninkrijk komt? Niet zonder te kijken wat je mogelijkheden zijn. Maar **wel**, juist waar het liier beperkt is en blijft, zo gebroken en stuk, toch vertrouwen: *God* maakt alles nieuw. Van Hem mag je veel verwachten. *zijn* leiding nu, zijn toekomst straks. Daarom zingen we ook: **Waar** komt mijn hulp vandaan? Zoveel bergen, zoveel gevaren. Maar meer dan ooit mogen we **nu** vertrouwen: Mijn hulp is van de Here, die hemel en aarde gemaakt heeft. Want koning is nu Jezus Christus. Verslagen heeft *Hij* zonde, dood en satan. Hij brengt vrede en recht, in Gods Koninkrijk. Rij Hem zijn we echt veilig, **voor** altijd.

Ds. J. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Alkmaar

1. 1 Samuël 17.
2. 1 Samuël 17:50.
3. 1 Samuël 17:37.
4. Psalm 121:1-2

Geerds Consult → Creatief en toekomstgericht

- * coaching & supervisie
- * loopbaan- en outplacementbegeleiding
- * conflicthantering en -bemiddeling

Drs. J.F. (Koos) Geerds - Wicherserf P9 - 7722 AT Dalfsen
Tel. 0529-432766; E-mail: geerdsconsult@wxs.nl

'DAT DE VRIJE WIL IN ONS GEEN GOED KAN WILLEN'

H. Veldman

Christenen opgelet! De adder van de vrije wil schuift door het gras. Vandaag nog net zo gretig als vroeger. Je hoort het soms even ongenueanceerd als ongereformeerd: 'Ik wil mijn hart openzetten voor Jezus.' Of: 'U moet uw hart openzetten voor de Geest.' Het klinkt allemaal aannemelijk, maar het is verwerpelijk. En we zullen het ook moeten verwerpen. Uit ons hoofd zetten! Vandaag doen we dat in samenwerking met Maarten Luther. Zijn conflict met de christen-humanist Erasmus over de vrije wil is van wezenlijk belang om het humanisme bij christenen van vandaag te ontmaskeren. Want ze zijn er dus: mensen die zich aan Christus willen verbinden en toch een humanistische denkwijze erop na houden. En die manier van denken is ook allang doorgedrongen in de kringen van 'evangelischen' - van waf voor denominatie ook. De herontdekking van het evangelie door Luther mag ons leren hoe onze vrije wil functioneert.

Luther contra Erasmus

Maarten Luther heeft net als Erasmus onderwijs genoten van de Broeders des Gemeenen Levens. De beweging die we soms (al te) graag zien als een voorloper van de kerkhervorming. Luther heeft dat onderwijs in Maagdenburg ontvangen, Erasmus in Deventer. Maar terwijl Luther rust zoekt voor zijn ziel en het klooster binnentrekt, zet Erasmus zijn hart erop om juist buiten de kloostermuren zijn idealen te bereiken. Luther vindt een genadige God, na veel tijd aan 'goede werken' te hebben besteed; Erasmus vindt zijn geluk in het aan de man brengen van de wijsheid der ouden - en

dan hoeft er niet speciaal gekozen te worden: men kan wijsheid opdoen bij de Joden (Oude Testament), bij de klassieke denkers uit Griekenland en Rome en natuurlijk ook bij Jezus. Waar Luther zich onvoorwaardelijk onderwerpt aan het Woord van God gaat Erasmus vanuit zijn hoge wetenschappelijke zetel te werk om zelf te bepalen waar goddelijke wijsheden te vinden zijn - én hoe die in je leven een plaats kunnen krijgen. Zo staat ootmoed tegenover hoogmoed en de arme zondaar zonder eigen wil tegenover de rijke denker die zijn eigen wil stuurt naar de zuiverste bronnen van zijn denken. En toen kwam de reformatie van de kerk op gang. Na Luthers stel-

lingen in 1517 kreeg je zijn disputation met de roomsgeestelijkheid - ook over de vrije wil - en daarna al spoedig zijn intens conflict met paus en keizer. Het liep uit op zijn excommunicatie. En Erasmus? Hij zou met de reformatie mee kunnen gaan, maar bleef liever binnen. Want in Rome was immers ruimte voor menselijke bedenksels naast het Woord van God? En die positie-keuzes werden na 1521 door heide voormannen uitgelegd en bestreden.

Vrije wil? Geknechte wil?

Erasmus stelde zich tegen Luther op waar deze - in zijn Heidelbergse dispuut 151X - had aangegeven: 'de vrije wil is na de zondeval nog slechts een woord, en voorzover de vrije wil doet, wat in haar vermogen ligt, doet zij doodzonde'. Erasmus keert zich tegen deze opvatting omdat hij meent dat daarmee de morele verantwoordelijkheid van de mens teniet wordt gedaan. Daarom schrijft hij zijn 'De libero arbitrio' (= Over de vrij wil). 1524. De christen-humanist gaat van deze grondgedachte uit: *De relatie van de mens komt daarin tot uiting, dat de mens ernaar streeft Gods wil te doen.* Omdat de mens zondig is - en dat ontkent Erasmus dus niet - kan hij Gods wil niet doen uit eigen kracht, maar hij heeft genade van God nodig om het toch te doen. En daarop volgt dan de kwesie: hoeveel doet de mens zelf, hoeveel genade heeft hij nog nodig? En hoe dit dan verder

ook uitpakt. vast staat dat Gods genade en de vrije wil van de mens samenwerken.

Luther keert zich tegen deze opvatting vanuit zijn stellingname, zijn belijdenis van de volstrekt heid van Gods genade. En dal de mens in zaken van het heil vanuit zich zelf niet kan, omdat alles in Gods hand ligt.

De wil: een gebundene in Christus

Erasmus heeft dus gesteld dat de vrije wil een vermogen is. waardoor de mens zich kan keren tot datgene wat voert tot het eeuwig heil en waardoor hij zich daarvan kan afkeren. Deze omschrijving vindt hij voldoende, onder één voorwaarde; mits men niet nieuwsgierig is. In dat verband zegt hij: "Het ware beter dat men niet met onvrome nieuwsgierigheid was binnengedrongen in die afgrondelijke, om maar niet te zeggen overbodige vragen, of de menselijke wil iets kan bijdragen tot ons eeuwig heil, of dal hij de werkende genade slechts heeft aan te nemcii."

Luther reageert op deze scepsis als volgt: "Wat moet ik daarvan zeggen, Erasmus? [...J Wanneer u zelfs dit voor Christen onnodig houdt, ga dan alstublieft uit de arena. Niets heeft u met ons gemeen, want wij houden her voor nodig. Wat, 70 vraag ik u, zal dan nog godsdienstig zijn, wat belangrijk, wat nuttig te weten? Daar deugt niets van Erasmus, dat ist zu viel."

Erasmus laat de wil zelfstandig opereren. Luther ziet de wil als gebundene in Christus en Zijn Woord.

Om de helderheid van de Schrift

Achter deze discussie over het gebruik van de Schrift schuilt een verschillende visie op de Schrift. Erasmus gaat ervan uit

dat de Schrift uit is op bekering en betering van het leven - en dan zijn vragen naar de vrije wil en het aandeel van de werkende genade wel van enig belang.

Maar je moet niet te diep gaan doorvragen, dan komt er tweedracht! Luther is echter de mening toegedaan dat de Schrift ons alleen Christus predikt. En dat het zoeken naar antwoorden op de hier aan de orde zijnde vragen niet als 'afgrondelijk' moeten worden afgedaan. maar we moeten ze juist beantwoorden vanuit de helderheid van de Schrift. Immers, de waarheid berust hij de opgestane Heer! Daarom zegt Lutheraan het adres van Erasmus: "*Wanneer ik niet weet wat, hoever en hoeveel ik vermag hij God, zal voor mij eveneens onzeker en onbekend zijn wat, hoever en hoeveel God hij mij vermag, daar toch God alles in allen werkt. Wanneer ik Gods werken en macht niet ken, ken ik God zelf niet. En wanneer ik God niet ken, kan ik Hem niet eren, loven danken en dienen, aangezien ik niet weer hoeveel ik aan mijzelfen hoeveel ik aan God verplicht ben.*"

Luther wil voor één ding oppassen: Dat de mens zichzelf macht toekent die hij onttrekt aan God. En dat de mens daarna in een soort cooperatie met God samenwerkt voor het eeuwig heil. Dit gevaar is nog altijd hevig actueel.

Drs. H. Veldman is kerkhistoricus en woont in Zuidhorn

nieuw uitgekomen

K. Schilder, verzamelde werken 1944-45 door dr. G Anrinck en dr. W.G. de Vries

Prof dr. K. Schilder (1890-1952) behoort tot Nederlands vooraanstaand theologische persoonlijkheden van de 20e eeuw. Hij maakte naam als prediker, hoogleraar en publicist. Zijn publicaties zijn van kerkhistorisch en theologisch belang en blijven de aandacht trekken. De Prof. dr. K. Schilderstichting neemt met een reeks Verzamelde werken het initiatief tot bundeling en heruitgave van zijn werk, met name van publicaties die moeilijk meer verkrijgbaar zijn.

Dit deel omvat de periode van onmiddellijk na de Vrijmakingsvergadering van 11 augustus 1944 tot en met december 1945. Van september 1944 tot en met april 1945 verbleef Schilder in Groningen. Zijn bijdragen aan de rubriek 'Suppletiefonds' en 'Opleiding tot den dienst des Woords' in Mededeelingen van de Gereformeerde Kerken in de Classis Groningen zijn opgenomen. Verder komen aan de orde Schilders brochures tegen het optreden van de synoden sinds 1942, enkele bijdragen aan Reformatie Stemmen en Gereformeerd Jeugdleven. Uitgeverij De Vuurbaak Barneveld. f 99,- (486 blz.)

APOLOGETIEK IN ONZE CULTUUR

I.D. Haarsma

achtergronden

Gereformeerden lijken warm te lopen voor christelijke apologetiek. De Schooldag van de Theologische Universiteit in Kampen was er aan gewijd onder het motto 'Hoop doet spreken'. U hebt de diverse toespraken onlangs in De Reformatie kunnen lezen. En binnenkort zullen ook gereformeerde studenten op hun Paascongres zich hierover bezinnen. 'Dwaasheid voor de Grieken', zo noemen ze het congres en zo typeerde ook Paulus het evangelie al eens.

Die interesse voor apologetiek is belangrijk. In dit artikel zal ik eerst een kleine karakterisering geven van apologetiek en vervolgens een impressie van het komende Paascongres.

Het evangelie delen met anderen

Jezus Christus is de weg, de waarheid en het leven. Dat gelooven christenen. Zij zijn ervan overtuigd dat hij in zijn Ieven, sterven, opstanding en hemelvaart toont wie God is en wat Hij doet. Wie Jezus Christus aanvaardt als Heer, vertrouwt erop dat zijn of haar leven geen doodlopende weg is. Integendeel. Christenen verwachten ooit echt samen te leven in de onmiddellijke nabijheid van de heilige God zonder schaamte, angst, schuld, zinloosheid, pijn en verdriet. Deze verwachting geeft perspectief en kleur aan hun concrete leven nu. Het geeft richting en oriëntatie bij hun afwegingen en handelingen in de praktijk van iedere dag. Hoewel christenen een minderheid vormen in de Nederlandse samenleving zijn ze van mening dat hun overtuigin-

gen niet slechts van belang zijn voor die minderheid. Het evangelie van Jezus Christus is aan de kerk toevertrouwd. Maar er bestaat een diep verlangen om het goede nieuws over God te delen met anderen. Christenen zien dat als hun opdracht. Vandaar dat de kerk aan zending en evangelisatie doet. Telkens zullen christenen wanneer de gelegenheid zich aandient, gezocht of niet, spreken over de hoop die zij koesteren. In de ontmoeting met anderen zullen ze spreken over het geluk dat hun is overkomen. Soms aarzelend en verlegen, soms met volle overtuiging. Maar hoe dan ook, het evangelie is goed voor alle mensen. En dat geeft aan het leven van een christen een krachtig motief om geïnteresseerd te zijn in het leven van niet-christenen. Er is betrokkenheid op hun persoon, hun opvattingen, hun hele bestaan. Wat houdt hen bezig, hoe staan ze in

het leven? Maar ook: hoe kan ik hen bereiken niet wat mij motiveert?

Bereid om zich te verantwoorden

In die ontmoeting met anderen zullen christenen ook serieus willen ingaan op vragen en kritische opmerkingen over de inhoud van hun christelijke overtuigingen. Dat is niet meer dan fair. Wie in gesprek raakt met een ander, zal ook bereid moeten zijn om zich te verantwoorden van zijn of haar overtuigingen en opvattingen. Je hebt de morele plicht' een ander te laten uitpraten en te bevragen, maar ook om jezelf te laten bevragen en vervolgens te verhelderen wat je bedoelt en gelooft. En ook al staat het beslist niet vast dat je liet in een gesprek eens zult worden, je zult wel met die intentie het gesprek moeten aangaan. Dat mensen het niet eens worden met elkaar, is iets dat zich al voordoet bij allerlei 'kleine' alledaagse kwesties, maar lijkt nog sterker het geval als het gaat om religieuze zaken en geloofsopvattingen. En toch mag dat geen reden zijn om niet je uiterste best te doen om kritiek op je opvattingen van replek te voorzien. Natuurlijk. een gesprek over het christelijk geloof heeft een getuigend, ontmaskerend en appellerend karakter en soms zal het daarbij ook blijven. En wie weet, gebruikt de Heilige Geest zo'n gesprek om mensen te winnen voor het evangelie. Maar dat neemt niet weg, dat een christen zal proberen om anderen duidelijke

lijk te maken dat wat hij of Zij gelooft uiteindelijk zo gek nog niet is.

Kortom, christenen zijn gemotiveerd om het christelijk geloof te verdedigen, of sterker: zij spannen zich in om aan te tonen dat het christelijk geloof heel plausibel en aantrekkelijk is. Wie zo ingaat op kritische vragen en opmerkingen van anderen, mag een *apologeet* heten.

Apologie

Een *apologeet* is iemand die een *apologie* geeft. Anders gezegd: een *apologeet* verweert zich. Vaak wordt er aan toegevoegd: met behulp van rationele of intellectuele middelen. Met christelijke apologie wordt dan dus *zoiets* bedoeld als intellectuele verantwoording van de christelijke overtuiging. Een christen zal bij gelegenheid opkomen voor het evangelie van Jezus Christus en met argumenten het christelijk geloof verdedigen. In die zin kunnen alle christenen apologeten zijn. Een beroemd en navolgenswaardig voorbeeld van een apologie is Paulus' rede op de Areopagus.¹ En vele christenen na hem hebben zich de eeuwen door telkens weer verdedigd.²

Apologetiek

Door de *apologetiek*, een theologische en filosofische discipline³, wordt nagedacht over het karakter van de apologie en over de manier waarop een apologie kan worden gegeven. Je zou dus kunnen zeggen, dat *apologetiek* de wetenschappelijke bezinning op de apologie is. Christelijke apologetiek wil dienstbaar zijn aan de apologieën van individuele christenen en christelijke gemeenten. In dit vak komen allerlei boeiende vragen aan de orde.⁴ Een paar voorbeelden: aan welke voorwaarden dient een christelijke

apologie te voldoen? Hoe verloopt een 'geslaagde' apologie? Welke argumenten zijn steekhoudend? Waar hangt dat van af? Welke argumentatiestrategieën worden gehanteerd? Welke zijn veelbelovend? Hoe dien je rekening te houden met de cultuurhistorische context en met de persoonlijke situatie? Waar kun je in je verweer op aansluiten? Hoe ver kun je komen?⁵

Soms wordt er gezegd dat een christelijke apologie hooguit kan laten zien dat allerlei bezwaren tegen het christelijk geloof niet deugen of tenminste niet doorslaggevend zijn. Men spreekt dan van *negatieve apologetiek*. Dat klinkt misschien wat somber, maar de kracht van dit soort apologetiek is gelegen in het ontzenuwen van ingebrachte argumenten. Zo blijft er ruimte voor geloof.

Maar *positieve apologetiek* gaat verder. Hier worden argumenten geleverd die pleiten vóór de waarheid van het evangelie. Binnen de positieve apologetiek bestaat verschil van mening over de bewijskracht van de gegeven argumenten. Enkel claimen dat deze argumenten dwingend zijn. Anderen claimen te hebben aangetoond dat de inhoud van het christelijk geloof plausibel is of een bepaalde waarschijnlijkheid heeft.

Kan apologetiek eigenlijk wel?

De vooronderstelling bij zowel negatieve als positieve apologetiek is intussen dat een apologetiek, of nauwkeuriger een apologie mogelijk is. Maar dat is beslist niet vanzelfsprekend. In de loop van de twintigste eeuw hebben zich in de westerse samenleving diverse theologische, filosofische en culturele ontwikkelingen voorgedaan, die op z'n minst de mogelijkheid van

een christelijke apologie problematiseren. Met name het theologiseren in de lijn van Karl Barth en het postmoderne filosoferen en levensgevoel lijken de apologie naar de fabeltjeskrant te verwijzen.⁶

Met de radicale afwijzing van iedere vorm van natuurlijke theologie is ook de christelijke apologie onmogelijk geworden, zo redeneren barthiaanse theologen.

In de postmoderne filosofie staat de onafhankelijkheid van het denken onder grote druk en is ernstige scepsis ontstaan over een rationele rechtvaardiging van levensovertuigingen. Er lijken geen gemeenschappelijke rationele criteria voorhanden, die uitsluitel kunnen geven over de waarheid van een levensovertuiging. En daarmee wordt een intellectuele verantwoording van het christelijk geloof een hachelijke onderneming.

Binnen het postmoderne levensgevoel worden 'zingeving' en religie beleefd als een persoonlijk project en creatie. Belangrijk daarbij zijn existentiële waarden zoals authenticiteit en waarachtigheid. Maar de vraag naar de waarheid van een overtuiging is eigenlijk zinloos. Omdat een ieder zijn of haar eigen werkelijkheid en waarheid vormt, eventueel in een groep van gelijkgezinden. Universele aanspraken en objectieve claims zijn aanmatigend. Het is eerder 'mijn waarheid' en 'jouw waarheid'. Een gezamenlijke zoektocht naar 'de waarheid' van levensovertuigingen lijkt op voorhand uitgesloten. Weliswaar poogt men elkaars zingevingprojecten te respecteren en te tolereren, maar een relativistisch ferment kan gemakkelijk leiden tot onverschilligheid. Dat geldt dus ook voor de claim dat Jezus Christus de weg, de waarheid en het leven is.

De postmoderne situatie geeft

hesliet i-uinite aan spiritualiteit. religie en geloof. Maar een intellectuele verantwoording wordt niet verwacht.

Kortom: geloven mag, geloofsverantwoording kan niet. Van daar dat het culturele klimaat niet zo gunstig lijkt voor een christelijke apologetiek.

Uitdaging

Het is belangrijk dat de christelijke kerk **zich** hewust is van deze situatie wanneer zij werk maakt van haar apologetische en missionaire taken. Een eventuele terugkeer naar modernistisch getinte apologetiek is ongewenst en ongepast. Zondermeer toegeven aan het postmodernisme evenzeer. De christelijke kerk hoeft niet te kiezen tussen modernisme en postmodernisme. Er **ligt** een schitterende uitdaging voor gereformeerde theologie en filosofie om het evangelie op een heldere en aansprekende wijze te articuleren en de christenen in de gemeenten van Jezus Christus te assisteren bij hun ontmoetingen en gesprekken met niet-christenen.

De postmoderne verleiding voor christenen is dat zij hun geloof privatiseren en zich opsluiten in de kerk. Maar daardoor laten ze mensen in de kou staan. En negeren ze de oproep van Petrus om "Christus te heiligen in hun harten als Here, altijd bereid tot verantwoording aan al wie u rekenschap vraagt van de hoop, die in u is, doch met zachtmoe- digheid en vrede, en met een goed geweten..."

Paascongres 2002

Specifieke aandacht voor apologetiek is van groot belang nu in de westerse cultuur het christelijk geloof voor velen een gepasseerd station is. Het christelijk geloof lijkt zijn tijd te hebben

gehad. Wie zich als christen presenteert, heeft heel wat uit te leggen en heeft vele vragen te beantwoorden. Zo vanzelfsprekend is het christelijk geloof niet. Het 'postchristelijke' klimaat van de westerse cultuur heerst ook in vrijwel alle universiteiten en hogescholen. Wie een studie aan een dergelijke instelling volgt, zal zich daarop moeten instellen. Bezinning op de mogelijkheden van de apologetiek kan daarbij helpen. Het is daarom een goede greep van de gereformeerde studentenverenigingen geweest om het Paascongres 2002 in dat teken te plaatsen. Het congres wordt gehouden van 14 februari tot en met 16 februari en vindt opnieuw plaats in het conferentiehuis Emmatis, een voormalig klooster in Helvoirt dichtbij 's Hertogenbosch. De organisatie is in handen van de gereformeerde studentenvereniging te Groningen (GSVG).

Aantrekkelijk programma

En wanneer je mag afgaan op de onlangs verschenen *Paascongresbundel*⁹ zijn ze erin geslaagd om een heel aantrekkelijk programma te ontwikkelen. Het besef dat adequate apologetiek goed dient te luisteren naar degenen die kritische vragen stellen aan het christelijk geloof, is nadrukkelijk aanwezig bij de organisatoren. Dat blijkt uit de bijbelstudie, die R. van Loon zal leiden over Paulus' rede op de Areopagus. Dat blijkt ook uit de eerste lezing, die zal worden gegeven door H.W. de Krijff. Hij zal proberen een antwoord te formuleren op de vraag: "waarom is het voor de westerse mens, gezien de cultuur waarin hij leeft, zo moeilijk om te geloven?" Soms krijg je de indruk dat geloven een puur existentiële beslissing is waarbij het verstand lijkt stil te staan en eigenlijk geen rol speelt. Maar de vraag is, of het wel zo

onredelijk is om te geloven. W. G. Kietkerk heeft op zich genomen om in de tweede lezing uiteen te zetten, "dat er wel redelijke argumenten aan te dragen zijn voor het christelijk geloof." Maar er zijn niet alleen rationele aanknopingspunten voor of rationele bezwaren tegen het christelijke geloof, ook emotionele barrières kunnen mensen in de weg zitten. Het is de paascongrescommissie gelukt om de engelse theoloog en natuurwetenschapper A. McGrath te strikken voor de derde en laatste lezing. McGrath zal met name ingaan op die emotionele barrières. Kortom, in de drie lezingen komen verschillende soorten weerstanden tegen het christelijk geloof aan bod: culturele, rationele en emotionele. En deze opzet doet behoorlijk recht aan de complexiteit van de mens ook in zijn of haar verzet tegen het christelijk geloof. Naast de drie lezingen kunnen de congresgangers meedoen aan twee workshops. Ze kunnen maar liefst kiezen uit een twaalfstal thema's die alle, hoe verschillend ook, relevant zijn voor de apologetiek. Wil een congres succesvol zijn, dan moeten de deelnemers in de juiste stemming worden gebracht, ze dienen een gevoel van urgentie te krijgen, het congresthema moet heel dichtbij komen. Ik vermoed dat de filosoof en kunsthistoricus H. van Steenster en de kunstschilder en kunstcriticus D. Kraaijpoel in hun 'confrontatie' direct aan het begin van het congres daartoe een poging zullen doen.

Groninger studenten zijn niet dwaas ...

De *Paascongresbundel* biedt meer dan een beschrijving van het programma. Fraaie beschouwingen over de moderne en postmoderne tijdgeest, apologetiek (Marjet Visscher), godsbe-

wijzen" (Arie de Niet), Pascal (Henry van der Vegt), God en natuurwetenschap (Fred Molenhuis), de kloof tussen God en mens (Henk Schipper) en een kort verhaal over 'het gemis' (Swanny van der Slieck). De GSVG-ers blijken zich breed te hebben georiënteerd in relevante literatuur. Duidelijk is dat ze voluit participeren aan wetenschap en cultuur. Ze voelen mee met hen die op zoek zijn naar zin in hun leven. In een cultuur waar God is doodverklaard en in een wetenschap waar God buiten haakjes is gezet. Mensen kunnen nog zoveel culturele en wetenschappelijke muren om hun hart heen bouwen, het evangelie weet hen toch telkens weer te raken. Zelfs zo dat zij zich van harte gaan richten op de levende God. En muren worden afgebroken. Daar kan apologetiek bij helpen. Het christelijk geloof is beslist niet vanzelfsprekend, ook niet voor een christen. Er zijn talloze situaties waarin twijfel de geloofwaardigheid van het evangelie betwist. En dan kan apologetiek ook voor christenen zelf van betekenis zijn. Vooral bij het overwinnen van intellectuele twijfel. Maar de mogelijkheden van apologetiek zijn begrensd. Niemand zal op louter rationele gronden overtuigd raken van de waarheid van het evangelie, Jezus Christus – dwaasheid voor de Grieken, maar de wijsheid van God.¹¹

Kortom: gereformeerde studenten kunnen uitzien naar een aantrekkelijk congres over apologetiek. Zullen we bidden om open harten voor Gods presentie?!

Drs. J.D. Haarsma is o.a. universitair docent in de Geschiedenis van de wijsbegeerte aan de Theologische Universiteit te Kampen

¹¹ N. Wolterstorff, *Divine Discourse. Philosophical Reflection on the Claim that God Speaks*. (Cambridge 1995), 82-89. Hij betoogt dat een gesprek een normatieve aangelegenheid is, waarin de gesprekspartners morele verplichtingen aangaan.

² Handelingen 17, 16-34.

³ Zie voor een levendige typering van enkele Griekse apologeten in de tweede eeuw na Christus: J.A. Meijer, *Verantwoorde hoop. Christelijke apologetiek in een hellenistische wereld* (Barneveld 1988). Een overzicht van de christelijke apologetiek sinds het ontstaan van de christelijke kerk wordt geboden in A. Dulles, *A History of Apologetics* (London 1971).

⁴ Beschouwingen over onderlinge taakverdeling zijn te vinden in: K. Veling *Apologetisch motief* (Barneveld 1995) en in: W.H. Velema, *De taak van de apologetiek in de hedendaagse theologie* (Apeldoorn 1996).

⁵ Zie b.v. *Baker Encyclopedia of Christian Apologetics* (Grand Rapids 1999).

⁶ Binnen de apologetiek hebben zich diverse scholen of stromingen ontwikkeld. Een goede inleiding in recente Engelse en Noord-Amerikaanse apologetiek geeft S.B. Cowan, *Five Views on Apologetics* (Grand Rapids 2000).

⁷ R. van den Toren, *Breuk en brug. In gesprek met Karl Barth en postmoderne theologie over geloofsverantwoording* (Zoetermeer 1995). Een fraaie analyse met een aantrekkelijk perspectief voor christelijke apologetiek.

⁸ 1 Pt. 3, 15.

⁹ "Dwaasheid voor de Grieken." *Apologetiek in onze cultuur*.

¹⁰ Ierecht stelt Arie dat de twintigste eeuwse filosoof Wittgenstein zeer invloedrijk is geworden, en dat er opvallende parallellen tussen Wittgenstein en Barth zijn aan te wijzen, maar dat de negentiende eeuwse Kierke-

gaard voortbouwt op Wittgenstein lijkt niet zelfs voor de soms onnavolgbare Kierkegaard een onmogelijke sprong voorwaarts.

¹¹ 1 Knr.1. 72-24.

Nieuw uitgekomen

De kwestie-Geelkerken, een terugblik na 75 jaar onder redactie van G. Harinck

In maart 1926 werd dr. J.G. Geelkerken door de generale synode van de Gereformeerde Kerken afgezet als predikant. Het kerkelijk proces, dat hieraan voorafging, duurde slechts kort, maar was geruchtmakend. En nog steeds geniet het proces als 'de kwestie van de sprekende slang' bekendheid tot ver buiten gereformeerde kring.

Maar ging dit proces wel over de sprekende slang en was Geelkerken inderdaad de kampioen van een vrijere lezing van de Schrift? De schrijvers van deze bundel zien aanleiding driekwart eeuw na dato deze kwestie opnieuw te bezien en te vragen wat er toen werkelijk aan de orde was in en rondom de Gereformeerde Kerken. Toen moeten de kwestie en de daarin fungerende personen en partijen historisch worden geplaatst? Aandacht wordt besteed aan historische, wijsgerige, theologische en kerkrechtelijke aspecten van de kwestie. Daarnaast is er aandacht voor reacties van tijdgenoten binnen en buiten het kerkelijke terrein op het geruchtmakende proces. Uitgeverij De Vuurbaak Barneveld. f 24,75 (220 blz.)

DE VIER DOCHTERS VAN FILIPPUS (HANDELINGEN 21:9)

E.A. de Boer

Profeterende vrouwen in het Nieuwe Testament 3

Een opvallend Schriftgedeelte: Lukas vertelt van een gezin in de kerk te Caesarea met vier dochters 'die profetessen waren.' Waren het vrouwen 'in het ambt'? In onze tijd zou het opvallend zijn: een man die met vier nog ongetrouwde dochters in huis woont. Vier meisjes is een rijk gezin. Toch verwacht je als ouders dat zij zullen uitvliegen. Misschien zullen de dochters trouwen. In ieder geval zelfstandig worden. Hoe zelfstandig treden Filippus' dochters op?

In twee artikelen lezen we hoe de apostel Paulus schrijft over spreken en zwijgen van vrouwen in de samenkomsten. Zij spreken hardop en publiek, in gebed en profetie. Dat is het spreken uit het hart tot God en het spreken van het Woord. Handelingen 21 biedt een verrassende illustratie van spreken en zwijgen door begeesterde vrouwen.

Een geestelijk huis

In huize Filippus was het zo: vier van zijn dochters wonen nog thuis. Of moeder nog leeft is niet bekend, maar de dochters zijn in het ouderlijk huis blijven wonen. Zij zijn geen tieners meer, maar volwassen vrouwen die met een geestelijke rijpheid naar buiten treden. Zij worden profetessen genoemd. Of, zoals er letterlijk niet een werkwoord staat, 'zij profeteerden.' Dat kenmerkt de vier vrouwen.

Vader Filippus woont in Caesarea, dichtbij de kust. Hij is eerst een van de Zeven in Jeruzalem, vol van Geest en wijsheid (Hand. 6:3-5). Later is hij evangelist, brenger van het evangelie van Jezus Christus in Samaria (Hand. 8). Uit kracht van de heilige Geest. Hij trekt langs de kust-

plaatsen, totdat hij zich in Caesarea vestigt (8:40). Als Paulus na zijn derde zendingsreis op weg is naar Jeruzalem, komt hij door Caesarea. Hij heeft daar een oude vriend, die hem vroeger nog als vijand -vervolger van de christenen- heeft gekend. Paulus logeert in het huis van deze Filippus.

Lukas, kroniekschrijver en reisgenoot, vertelt dan een aspect van het huishouden van Paulus' logeeradres. Een aspect dat hem blijkbaar opviel. Eerst herinnert hij de lezer aan persoon en werk van Filippus zelf: 'de evangelist, die behoorde tot de zeven' (21:8). Weet u nog, lezer, de man uit hoofdstuk 6 en 8! Lukas voegt vervolgens aan Filippus' naam deze vermelding toe: 'Deze had vier ongehuwde dochters, die profetessen waren' (21:9). En

dat zegt veel over deze Filippus! Zijn huis wordt door de heilige Geest vervuld. Zijn kinderen hebben de gave van het geloof ontvangen.

Vier vrouwen, één man

Mijn eerste reactie is: prachtig! Uit de kring van de gemeente te Caesarea treden vier vrouwelijke profeten naar buiten. We vragen ons af: wat is de zin van Lukas' vermelding van deze vier dochters in huize Filippus?

Het tekstverband is Hand. 21:8-14. Paulus komt in Caesarea en is gericht op zijn doorreis naar Jeruzalem. In dat verband is er ook een mannelijk profeet, Agabus. Hij komt speciaal uit Judea naar Caesarea – bovenin Samaria, aan de kust – met een boodschap van de Heilige Geest, gericht aan de apostel Paulus.

'De man, die deze gordel draagt, zullen de Joden te Jeruzalem binden.' 'Een profeet', staat in het vers dat direct op de typering van Filippus met zijn profeterende dochters volgt. Agabus' profetisch optreden neemt dus een grotere plaats in dan dat van de vier vrouwen.

Het lijkt wel bleek: van Filippus' dochters wordt vermeld dat zij profeteerden, maar van de man Agabus ook wát hij profeteerde. Sterker nog, terwijl er vier profetessen in Caesarea zijn, haalt de Geest een man uit Judea om de aanwezige Paulus op de proef te stellen en op vervolging (nu hij!) voor te bereiden. Het lijkt erop dat de vrouwen door de Geest

gepasseerd worden en dat Agabus de hoofdrol krijgt. Ze traden even uit de schaduw van vader Filippus. Nu stelt Agabus hen opnieuw in de schaduw. Of lezen we misschien met de verkeerde bril op, als we hier een tegenstelling zien?

Tot in de vierde eeuw

De dochters van Filippus zijn niet alleen dooi, dat ene bijbelvers, Hand. 21:9, in herinnering gebleven. In de oude kerk is meer herinnering overgeleverd. Het waren opvallende vrouwen! Ik noem een paar trekken die in de traditie levend bleven. De geschiedschrijver Eusebius van Caesarea (c.263-339) noteerde rond het begin van de 4e eeuw in zijn *Kerkelijke geschiedenissen* zulke herinneringen. Of deze latere bisschop geïnteresseerd was in de plaatselijke traditie van Caesarea! Wal is er met zijn voorganger Filippus gebeurd?

- Hij haalt een brief van Polycrates, bisschop van Efeze, aan. Deze vermeldt dat Filippus (die hij 'de apostel' noemt!) met twee van zijn dochters begraven ligt in Hierapolis (vlakbij Laodicea) in Klein-Azië. Hij voegt eraan toe dat 'zij ongetrouwd bleven tot het einde van hun dagen, terwijl zijn andere dochter door de Heilige Geest leefde en rust in Efeze' (III 31.4; V 24.2), net zoals de apostel Johannes.
- Uit de 2e eeuw komt een getuigenis van Proclus (in een dialoog van Gaius): '...er waren vier profetessen in Hierapolis in Asia, dochters van Filippus. Hun graf en ook dat van hun vader, is daar' (III 31).
- Eusebius vermeldt ook Papias, die getuige geweest is van Filippus' werk in Hierapolis. Hij hoorde zelf wonderverhalen uit de mond van

diens dochters (III 39.9). In de tweede eeuw noemt Miltiades ondermeer Filippus en zijn dochters als voorbeelden van ware profetie (V 17).

- Zelfs haar namen worden in de latere overlevering genoemd: Hermione, Charitine, Irais en Eytichiane.

De kerkelijke overlevering vermeldt dus 1. de namen van de vier dochters van Filippus, 2. haar latere werkzaamheid in Hierapolis, in klein-Azië, en 3. haar graven in Hierapolis en Efeze. Er is in de vroege kerkgeschiedschrijving geen neiging om haar opvallend optreden af te zwakken, eerder dat te verheesijken. Wat mij opvalt is: de vier dochters blijven genoemd worden naar hun relatie met vader Filippus.

Vier reformatoren

In de Reformatietijd werd de Bijbel opnieuw en indringend in talrijke commentaren uitgelegd. Welke accenten werden gezet, en welke vragen gesteld bij Hand. 21:9? Wolfgang Musculus vat profetie op als onderwijs óf als voorzegging van de toekomst. Het lijkt erop dat hij bij vrouwelijke profeten alleen aan het laatste dacht. Ook Heinrich Bullinger kan op grond van 1 Kor. 14 en 1 Tim. 2 niet aanvaarden dat de dochters van Filippus publiek onderwijs gaven. Zij zijn volgens hem profetessen in die zin dat zij toegewijd waren aan Gods Woord en naar de profetie luisterden en eruit leefden. Peter Martyr aanvaardt wel dat de nieuw-testamentische profetessen een publieke taak hadden. Hij ziet dat echter beperkt tot bijzondere omstandigheden, waarin God zelf vrouwen roept. Ook Johannes Calvijn schrijft dat God in de begintijd van het Evangelie mannen en vrouwen opwekte om toekomstige gebeurtenissen te voorzeggen. Dit is opvallend, omdat Calvijn

meestal de nieuw-testamentische profetie duidt als onderwijs in en uitleg van Gods Woord. Hij brengt deze beperking aan: omdat vrouwen naar Gods orde niet in de publieke samenkomst mogen optreden, moet het profeteren door vrouwen wel tot de huizen beperkt gebleven zijn. We zien: in de 16e eeuw werd geprobeerd de rol van profeterende vrouwen te benoemen en tegelijk recht te doen aan de zwijsgeteksten. Actueel zagen de reformatoren weinig reden en ruimte om zwijsende vrouwen tot spraken aan te moedigen. Of sprekende vrouwen tot zwijsen te manen.

Vier auteurs vandaag

Van de vroege kerkgeschiedschrijving stapten we over op de uitleg van Reformatoren. Hoe wordt in hedendaagse literatuur over Hand. 21:9 geschreven? Het profeteren van de dochters van Filippus krijgt natuurlijk aandacht in de literatuur over man, vrouw en ambt. Ik neem de discussiebundel *Vrouwen, ambt en dienst. Gesprek tussen verschillende visies op basis van de Schrift* als voorbeeld (Heerenveen: Barnabas, 1998). Daarin komen vier auteurs aan het woord die verschillende stromingen in kerkelijk Nederland vertegenwoordigen. Welke rol spelen de dochters van Filippus in de discussie?

A.N. Hendriks, gereformeerd predikant te Amersfoort, begint zijn bijdrage met een eerlijke opsomming van ingeschakelde en profeterende vrouwen in het Nieuwe Testament. Hij schrijft: 'er zijn in de apostolische kerk ook personen geweest, die meer dan incidenteel door de Geest als openbaringsinstrument werden gebruikt' (13). En hij noemt als eerste voorbeeld de vier dochters van Filippus. Toch werkt deze erkenning verder in

zijn bijdrage niet door. Waarom niet? Omdat dr. Hendriks de profetie niet in verbinding met de verkondiging van het apostolische woord ziet. Verkondiging is gezaghebbend **onderwijs** en is **aan allen**, **aan én** vrouw in de gemeente, gericht. Daarom kan de vrouw geen plaats in de kerkelijke verkondiging krijgen. De profetieën, zoals de apostolische kerk **deze** keilde, hebben afgedaan.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat W.J. Ouweneel vraagt: 'is het niet vreemd dat in de gereformeerde kerken de vrouw niet in de credicnst gehoord wordt, terwijl dal in de gemeenten van tiet NT **wel** zo was?' (40) Hendriks noemde de dochters van Filippus als voorbeeld bij 1 Kor. 11:5: van vrouwen die in de samenkomst van de genieente bidden en profeteren. Ik blijf ook met de vraag zitten: als sommige vrouwen toen profetisch spraken, hoe verdisconteren we dat nu in de praktijk van de kerk? Hendriks noemt de dochters van Filippus **ook** als hij zegt: 'Hoezeer de vrouwen delen in de gaven van de Heilige Geest blijkt uit Handelingen 21:9' (10). Mag dat dan geen gestalte krijgen in de kerkelijke **dienst**?

De tweede bijdrage in genoemde bundel is van mevr. drs. E. van Veen-Vrolijk, docente **aan** de Evangelische Hogeschool. Ook zij noemt, naast Anna (Luk. 2:36), de dochters van Filippus. Zij stelt: 'Elke wijze van doorgeven van Gods Woord is profeteren (prediking, uitleg, onderlicht); dit dient te allen tijde vanuit Gods Woord te geschieden' (54). In haar bijdrage 'Een evangelische visie over mannen en vrouwen' wordt de dienst van vrouwen sterker ingekleurd dan in die van Hendriks. Toch houdt ook zij eraan vast: 'Van alle bedieningen die God aan de gelovigen kan geven, is het oud-

stenschap alleen de man voorbehouden' (50). Maar de vrouw hoeft geen voorgangster te zijn om toch profetisch vanuit het Woord te kunnen optreden.

In de volgende bijdrage, die van mevr. G. Velema-Drent, komt geen verwijzing naar de dochters van Filippus voor. Wel in de vicrede, van dr. W.J. Ouweneel. In de opsomming van 'Wat (bijna) vaststaat' in de discussie vraagt hij: 'Paulus lijkt juist alleen over profetie te spreken binnen het kader van de gemeentelijke samenkomst, zoals 1 Korinthiërs 14 uitvoerig weergeeft: was daar plaats voor de bediening van de profeterende dochters van Filippus (T-Tand.21:9) of niet?' (97). Ook hij ineent dat vrouwen niet op de preekstoel met 'ambtelijk gezag' mogen leren. En toch stelt hij dat **er ook** in de samenkomst ruimte voor het spreken door vrouwen behoort te zijn. Het is immers niet waarschijnlijk dat de jonge kerk een onderscheid kent tussen officiële (in een kerk) en officieuze (in huis) samenkomsten.

Mijn conclusie uit bovengenoemde discussie is:

- De dochters van Filippus kunnen als illustratie dienen bij 1 Kor. 11 waar over het (bidden **en**) profeteren van vrouwen in de samenkomst gesproken wordt.
- Ook **als** gehandhaafd wordt dat mannen vooropgaan in de dienst van het Woord, moet nog vei-woord worden op welke wijze vrouwen deelnemen aan de profetie.
- De discussie komt echter niet verder als we het niet eens worden **over** de reikwijdte van het woord **profetie** of profeteren in het Nieuwe Testament.

Vier kenmerken

We legden een verkenningsroute af langs de overlevering ten aanzien van de dochters van Filippus in de oude kerk. Die weg voerde ons langs de reformatoren naar de hedendaagse discussie. Het is tijd terug te keren naar de exegese. Wat leert Hand. 21:9 ons?

1. Ik zie de zin van vers 9 in het tekstverband hierin: Lukas geeft een **typering van Filippus en zijn huis** als ingeschakeld in dienst van het evangelie. Hij is evangelist. Zijn viertal dochters staat bekend **om** haar profetisch optreden. Dit herinnert ons aan de Pinksterprofetie die Lukas zo aanhaalde: 'Uw zonen en uw dochters zullen profeteren ...' (2:17). De vrouwen leven uit de volheid van de Geest en geven zich in dienst van het Woord.
2. Verder worden verteld dat zij 'ongehuwd' zijn. En dus onder het gezag van hun vader bleven, zoals de maatschappelijke realiteit van die dagen was. **Het** ongehuwd zijn **én** blijven spreekt van **speciale toewijding** aan de dienst van de Hcrc (vergelijk hoe Paulus in 1 Kor. 7 van de toewijding aan de Hcrc dooi*niet-trouwen getuigt). Toch is het ongehuwd zijn **én** blijven op **zich** niet maatgevend. De kerkelijke overlevering verteld ook dat de dochters van Filippus later **wel** trouwden.'
3. Zij worden niet neergezetz als vier individueel optredende vrouwen. Ze worden steeds in relatie tot haar vader **genoemd**: 'Deze had vier dochters.' Zij zijn een levende illustratie van **wat** Paulus in 1 Kot. 7:32-34 schreef over de zeggenschap van de vader. In de latere overlevering **zijn** zij of aan vader Filippus of aan de apostel Johannes verbonden.
4. Het is niet ondenkbaar dat het optreden van de vrouwen **verbonden is met het werk van hun vader als evangelist**. Er is een samenhang in dit geestelijk

gezin. *De dochters lijken samen op te treden.* En samen sterk te zijn.

Deze vier punten moeten in rekening gebracht worden, wanneer we uit de eervolle vermelding van de vier dochters van Filippus lering willen trekken.

Die vermelding is *anti-individualistisch*. Zij treden niet solo op, maar in het verband van een geestelijk rijke familie. Bovendien draagt vader Filippus voor het optreden van zijn dochters een zekere *geestelijke verantwoordelijkheid*. In dat kader is er een geweldige samenwerking van man en vrouw in dienst van de Here, uit kracht van de ene Geest.

Het feit dat vervolgens een mannelijk profeet, Agabus, met een profetische boodschap genoemd wordt, wordt door Lukas niet in contrast met de dochters van Filippus gezet. Wel zien we dat Gods Geest die ene profeet in zelfstandig optreden op de voorgrond doet treden. Zij lijken er het zwijgen toe te doen wanneer Agabus' profetie overwogen en tenslotte door eerst Paulus, en dan ook door allen aanvaard wordt (21:11-14). Samen onderwerpen zij zich: 'De wil des Heren geschiedde!'

Balans

Uit 1 Kor. 11:5 leren we dat vrouwen in de eerste christelijke gemeenten hardop baden en profeteerden in de samenkomst. Alleen in Luk. 2:37 is sprake van Anna, een weduwe, die profetes was (hier wel het zelfstandig naamwoord). De werkwoordsvorm, 'die profeteerden', vinden we bij de dochters van Filippus. Daarin drukt zich de vervulling van de Pinksterprofetie uit: 'uw zonen en dochters zullen profeteren' (Hand. 2:17).

Profeteren is in het NT minimaal: spreken over Gods open-

baring uit kracht van de Geest. Maximaal is het: het ontvangen van een directe openbaring door God. Van dit laatste is ons in het geval van vrouwen in het Nieuwe Testament – naast Elisabeth en Maria – geen voorbeeld bekend. Nu verwachten de gereformeerde kerken geen nieuwe openbaring die boven de Schrift uitgaat. Dan mag aan het profeteren als spreken uit de rijkdom van Gods openbaring ruimte gegeven worden.

Het Schriftgedeelte over de evangelist Filippus en zijn vier dochters geeft ons daarbij nog veel om in onze tijd te overdenken.

1. De vrouwen die een profetische dienst kregen, hadden zich met hart en ziel aan de Here gewijd. Iets daarvan zien we in haar ongehuwd of weduwe zijn. Hoe geven wij praktisch gestalte aan die toewijding? Als een predikant ongetrouwd is, wordt dat soms als minpunt gezien. Op dit punt is bezinning niet overbodig. Voor mannen en vrouwen.

2. De dochters van Filippus traden op in verbinding met hun vader die de geestelijke verantwoordelijkheid droeg. Dit laatste geeft uitdrukking in wat ik eerder schreef over de dienst van de verantwoording door de mannen in huwelijk en gezin, in kerk en samenleving. Het past ook in het raam dat Paulus in 1 Kor. 11 en 14 geeft. In de samenkomsten moet de vrouw uitdrukking geven aan het vooropgaan van de man. Dat laatste zijn we gewend in de ambten waarin mannen de leiding nemen.

Het eerste is een opdracht die de vier dochters van Filippus ons meegeven: welke ruimte krijgen toegewijde, door de Geest begaafde dochters in de

gemeente en haar samenkomsten of in dienst van de kerk in de samenleving?

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Overzicht van de serie schriftstudies

* Profeterende vrouwen 1: 1

Kor. 11-14

* Profeterende vrouwen 2: 1

Kor. 14:34-36

● Profeterende vrouwen 3:

Hand. 21:9-14

* Biddende vrouwen: 1 Tim. 2:8-15

* Verkondigende vrouwen:

Rom. 16; Fil. 4

* Pastorale vrouwen: 1 Tim. 5:1-2; Tit. 2:3-5

* Dienende vrouwen 1: 1 Tim. 3:11; Rom. 16:1-2

* Dienende vrouwen 2: 1 Tim. 5:3-16

¹ Mogelijk identificeert Eusebius (of Polycrates) de apostel Filippus (Luk. 6:14) met de evangelist (Hand. 6:6).

² Voor deze paragraaf maak ik kwistig gebruik van J.L. Thompson, *John Calvin and the Daughters of Sarah. Women in Regular and Exceptional Roles in the Exegesis of Calvin, his Predecessors and his Contemporaries* (Genève: Librairie Droz, 1992), 187-226.

³ In III.30 haalt Eusebius immers Clemens Alexandrinus (c. 200) aan ten gunste van het huwelijk en tegenover de verheerlijking van de maagdelijkheid: 'Want zelfs Petrus en Filippus brachten kinderen voort, terwijl Filippus zijn dochters ook aan mannen ten huwelijk gaf' (zie Stromata III.6, in: GCS II, 220).

LIED 444: GROTE GOD, WIJ LOVEN U

J. Smelik

lied van de week

Het lied van deze week werd gedicht door Ignaz Franz, die in 1719 in Protzau (tegenwoordig: Zwrócona in Polen) geboren werd. Na zijn studie filosofie en theologie werd hij tot priester gewijd. In 1766 werd hij rector van het priesterseminarie van Breslau (het huidige Wrocław). Daar overleed hij in augustus 1790.

Franz stelde verschillende gezangbundels samen. De belangrijkste verscheen in 1778 onder de titel *Allgemeines en vollständiges Catholisches Gesangbuch*. Behalve als samensteller van gezangbundels, heeft Franz zich ook beziggehouden met het schrijven van nieuwe liedteksten. Er zijn circa 350 liederen van hem bekend.

De liederen van Franz zijn karakteristiek voor de religieuze Verlichtingspoëzie uit de achttiende eeuw. Typend is onder meer dat de **gezingen** een sterk moralistisch-pedagogische **inslag** hebben. In de voorrede op zijn bundel uit 1778 schreef Franz dat hij zijn liederen maakte "um mittels des göttlichen Beystands unwissende Christen in ihren Pflichten zu unterrichten, und laue Seelen von ihrer Trägheit aufzuwecken" (ani met hulp van goddelijke bijstand onwetende christenen over hun plichten te onderwijzen, en om lauwe zielen uit hun traagheid op te wekken). De wil om het volk te onderwijzen in religie en moraal, was voor Franz aanleiding eenvoudige, begrijpelijke liederen te maken. De moeilijke verstaanbaarheid van oude liederen bracht hem ertoe om nieuwe

liedteksten te dichten. Oude liederen hadden volgens Franz namelijk het nadeel dat ze "uitdrukkingen bevatten die niet overeenkomen met het hedendaags gebruikelijk Duitse spraak" (voorrede 1778). Omdat het voor Franz - evenals voor alle (godsdiensstige) volksopvoeders uit zijn tijd - duidelijk was dat je door middel van liederen het volk met je boodschap kon bereiken, pleitte hij ervoor dat het volk ook tijdens godsdiensstoeffeningen liederen in de volkstaal kon zingen. Daarom moesten er liederen komen die niet alleen tekstueel **maar** ook muzikaal eenvoudig te zingen waren.

Te Deum-lied

Van de 350 gezangen van Franz is vandaag de dag alleen het lied "Großer Gott, wir loben dich" nog bekend. Het is internationaal en interconfessioneel een bijzonder geliefd lied en wordt door onze oosterburen inmiddels tot de "Kernlieder der Christenheit" gerekend, dur tot de liederen die in elke kerkliedbundel niet gemist mogen worden. Oorspronkelijk is Franz' lied een bewerking van de hymne *Te Deum Laudamus*, Uit de achttiende eeuw stamt de legende dat Ambrosius en Augustinus deze hymne samen gemaakt hebben toen Augustinus door Ambrosius gedoopt werd. Tegenwoordig wordt doorgaans aangenomen dat Ambrosius niet de auteur is geweest, en dat de aanduiding "Ambrosiaans lofgezing", die in Nederland gebruikelijk was, niet correct is. Het is wel waarschijn-

lijk dat deze hymne uit de vierde eeuw stamt, en mogelijk later nog tekstuele wijzigingen heeft ondergaan.

In het protestantisme is het *Te Deum* verschillende keren bewerkt en geschikt gemaakt voor gemeentezang. Maarten Luther bewerkte de hymne tot "Herr Gott, dich loben wir". Bekend is ook de bewerking van Ahasverus van den Berg uit 1805, die in het Gereformeerd Kerkboek staat: "Wij loven U, o God, wij prijzen uwen naam" (gezing 30).

De *Te-Deum*-bewerking van Franz werd in Nederland aan het begin van de twintigste eeuw bekend. De predikant J. Riemens nam een eigen vertaling op in zijn bundel *Liefde en Lof* (1905). De bewerking van de dichteres Hélène Swarth (1859-1941) werd ecliter bekender, vooral omdat deze opgenomen werd in invloedrijke bundels als *Oude en Nieuwe Zangen* (1911) van S.M. van Woensel Kooy en in de Nederlandse Hervormde Bundel uit 1938.

De liedbewerking van Swarth, die overigens voor de Hervormde Bundel bewerkt werd door de lutherse hoogleraar H.A. van Bakel uit Amsterdam, telde **zes** coupletten. Om onduidelijke redenen zijn in het Liedboek voor de Kerken slechts drie versen daarvan opgenomen. Van het lied als bewerking van het *Te Deum* is daardoor wel erg weinig overgebleven. Terecht wordt in het Liedboek bij het gezang dan ook niet vermeld dat deze hymne aan dit lied ten grondslag ligt.

Intussen blijft het te wensen dat de kerken - naast de berijmde en breedsprakige bewerkingen van het Te Deum - ook nog eens mogen beschikken over een versie die tekstueel dicht aansluit bij de krachtige en kernachtige oorspronkelijke tekst van het Te Deum.

Melodie

Over de exacte herkomst van de melodie waarop Franz' liedtekst gezongen wordt, is zeer weinig bekend. Wat wel bekend is, hebben de samenstellers van het Liedboek samengevat met: "Duitse melodie einde 18e eeuw". Er zijn inderdaad aanwijzingen dat de melodie in de jaren zeventig van die eeuw ontstaan is.

In ieder geval herkennen we in de melodie de zogenaamde Barvorm, die we al bij zeer veel kerkliederen tegengekomen zijn. Het betekent dat de regels 1 en 2 in de volgende twee regels herhaald worden (= *aufgesang*). Een sterk punt is de wijze waarop de melodie aan het begin van regel 4 het hoogtepunt bereikt.

U kunt in één oogopslag zien dat de ritmiek van elke regel identiek is. Typerend voor deze melo-

die zijn verder de korte melisma's (c.q. twee noten op één lertgreep) in de maten 2 en 3 van elke regel. Even kenmerkend is dat de melodie geen sprongen kent, maar zich uitsluitend in secundeschreden beweegt. Met name deze laatste twee karakteristieken zorgen ervoor dat de melodie wat week en zoetig is.

Dr. J. Smelik is musicoloog/hymnoloog en woont in Zuidhorn

G.J. van Middelkoop

meeglezen

Groothuisbezoek?

Woord en Dienst publiceerde enige tijd geleden een artikel van Floor Barnhoorn over groothuisbezoek, een mogelijkheid om in een vertrouwde, huiselijke omgeving met elkaar in gesprek te komen over jezelf, de kerk, (on)geloof en God. Al moeten we het onder ons gewone huisbezoek zeker niet afschaffen, toch kunnen we met een aantal opmerkingen onze winst wel doen om in een **niet te** grote kring van hart tot hart met elkaar te spreken. En - anders dan de schrijfster voorstelt - **te** zoeken **naar wat de HERE in de Bijbel zegt**. Een deel van haar verhaal:

Terwijl voor veel 'postmoderne' mensen het traditionele, individuele huisbezoek zijn vanzelfsprekendheid verloren heeft, kan groothuisbezoek juist in onze tijd hoge ogen gooien. De plaatselijke kerk zit met zo'n **groepsgesprek** niet 'teveel up je huid', maar biedt een vorm aan waarbij je als gemeentelid anno 2001 tot je recht kan komen. Anders dan in de wekelijkse eredienst gaat het nu **wél** om jouw persoonlijke ervaringen, ideeën en gedachten. In contact met anderen ervaar je misschien ook iets **van de**, veelbezongen maar **zo** schaarse, gemeenschap. Als de kerk meer wil zijn dan de dienst op zondag, zal ze vormen moeten aanbieden waarbij mensen met elkaar in gesprek kunnen komen over geloof en levensbeschouwelijke zaken. Aan de mensen zelf ligt het niet, iedereen is op **zijn** of haar manier wel bezig met 'zingeving'. Eigenlijk

444 Grote God, wij loven U

Grosser Gott, wir loben dich

Duitse melodie einde 18e eeuw

r Gro-te God, wij lo - ven U,
Heer, o sterk - ste al - ler ster-ken!
Heel de we - reld buigt voor U
en he-won - dert u - we wer-ken.
Die Gij waart te al - len tijd,
blijft Gij ook in eeu - wig-heid.

nieuw uitgekomen

...En verhindert ze niet, gezin en geloofsopvoeding door dr. W. ter Horst e.a.

Kon je het geloof maar geven aan je kind... Veel ouders ervaren de geloofsopvoeding van hun kinderen als een zware taak, die dan ook voor een belangrijk deel wordt overgelaten aan de 'professionals': de leraren, tienerclubleiders, calccheten. Maar geeft dat de garantie dat je kinderen 'erbij blijven'?

Dit boek (deel 45 uit de GSEv-reeks) is bedoeld om mensen te helpen en te bemoedigen bij het begeleiden van kinderen naar God toe. Er is onder meer aandacht voor de wijze waarop de Bijbel spreekt over geloofsoverdracht. In verschillende bijdragen wordt gekeken naar de rol die opvoeders en andere volwassenen (kunnen) spelen in ontwikkeling van kinderen. Zo wordt gesteld dat alle leden van een kerk verantwoordelijk zijn voor de kerkjeugd. De vraag dringt zich op: Verhinder ik, als kerklid, ze niet? Verder is in heldere, confronterende interviews te lezen hoe jongeren aankijken tegen hun geloofsopvoeding.

Uitgeverij De Vuurbaak Barneveld. f 19,75 (120 blz.)

is dit cii unieke kerntaak van de kerk. Waar vind je anders mogelijkheden om in een kleinere samenstelling van gedachten te wisselen over dat wat je bezighoudt?

Vergeleken met het individuele huisbezoek zijn hier de deelnemers (en ook de gespreksleider) per definitie gelijkwaardig. Iedereen kan 'inbrengen' wat hij of zij wil, maar het hoeft niet. Een goede gespreksleider zal voorkomen dat mensen 'gedwongen' worden tot persoonlijke ontboezemingen. Misschien ligt daarin ook wel een belangrijke *aarzeling* voor veel postmodern met betrekking tot persoonlijk huisbezoek. "Wie is dat die bij mij over de vloer wil komen? Wat komt-ie doen? Komt hij 'zomaar' over kerk en geloven praten? En: wil ik dat eigenlijk wel?"

Veel mensen vinden dat wat 'eng'. In de dubbele betekenis: beperkt én ook een beetje bedreigend. Daarentegen biedt groothuisbezoek i-uimic: het the-inn is van tevoren bekend en je bent met meer mensen. Een groepsgesprek rond een thema met mensen die je al of niet al een beetje kent is een laagdrempelige activiteit, die aansluit bij de behoefte om medemens/medegelovigen (beter) te leren kennen. Afhankelijk van de behoeften kunnen relaties gelegd worden en kunnen sommige deelnemers vaker bij elkaar komen, bijvoorbeeld in een gesprekskring. Dat sluit goed aan bij de persoonlijke keuzevrijheid die in deze tijd zo hoog in het vaandel staat.

Thema

Een groothuisbezoek kan overal over gaan. Misschien wil de kerkeraad een bepaald onderwerp *ter sprake brengen om bijvoorbeeld te peilen hoe de gemeente hierover denkt*. De onderwerpen liggen voor het oprapen: zegenen

van relaties, kinderzegening, oecumene. Misschien kiest het voorbereidende (werk)groepje zelf een thema. Dan ligt het voor de hand om iets uit de actualiteit te nemen - een thema/onderwerp dat leeft onder de mensen: geweld op straat, Israël en de Palestijnen. Maar dat hoeft niet, traditionele thema's als 'kerk-zijn', 'de Bijbel' en 'geloven' doen het ook uitstekend. Tenminste: als de *aanpak* goed is. Als je oudetijngeti of andere gespreksleiders vraagt om een gesprek over 'de Bijbel' of 'de kerk' te leiden, dan beginnen ze meestal met een theoretische inleiding. Dat is niet slim. Niets is zo dodelijk voor een gesprek, als een stortvloed woorden van de kant van de inleider. Ik ben bang dat predikanten, die in sommige plaatsen het groothuisbezoek nog leiden, ook in die valkuil stappen.

Ik stel voos oin de inleiding te schrappen. In een paas zinnen kan het onderwerp aangeduid worden. Daarna moet het gesprek op gang komen door een bepaalde werkvorm. Het belangrijkste doel: *de ervaringen van de deelnemers ter sprake brengen*.

(...)

Gespreksleider en deelnemers doen er goed aan zich te realiseren dat ieder zijn eigen waarheid heeft. In de praktijk is het heel moeilijk om begrip op te brengen voor het standpunt van een ander, vooral als het tegengesteld is aan dat van jou. Een groothuisbezoek kan hiervoor een oefenplaats zijn. In de opzet die ik voorsta is een bijbeltekst ook niet het einde van alle tegenspraak. Integendeel. Bij de opening en sluiting van het groothuisbezoek moet de gespreksleider waken voor ongewenste sturing of afronding van het gesprek.